

- Miuller M. Yakshcho wy perezhyly psykhotrawmuiuchu podiuu [Recovering from Post Traumatic Stress Disorder] / M. Miuller. – Lviv : Svichado, 2014. – 120 s.
2. Леонова А. Б. Психопрофилактика стрессов / А. Б. Леонова, А. С. Кузнецова. – М. : [б. и.], 2003. – 237 с.
Leonova A. B. Psikhoprofilaktika stressov [Prevention of stress] / A. B. Leonova, A. S. Kuznetsova. – М. : [b. i.], 2003. – 237 s.
3. Мисюра В. Ф. Психологическая реабилитация военнослужащих / В. Ф. Мисюра. – М. : [б. и.], 2015. – 283 с.
Misiura W. F. Psikhologitcheskaia reabilitatsiia voiennoslugashchikh [Psychological rehabilitation of servicemen] / W. F. Misiura. – М. : [b. i.], 2015. – 283 s.

УДК 159.923.2:316.621

А. В. Мітлош

Received January 10, 2015;

Revised March 03, 2016;

Accepted April 26, 2016.

МОТИВАЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ УЧАСТІ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ГРОМАДСЬКОМУ РУСІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано й узагальнено основні теоретичні підходи до дослідження мотивації участі студентської молоді в громадському русі, схарактеризовано особливості ціннісно-мотиваційної сфери студентів, окреслено її зміни впродовж останнього часу в напрямку переорієнтації на зовнішній (матеріальний) складник, розкрито особливості соціальної активності особистості. Висвітлено результати попередніх наукових досліджень, у яких обґрунтовано вагомість мотивів самореалізації, поваги та визнання інших осіб, досвіду організаційної діяльності в структурі потреб учасників громадських організацій, а також відзначено низький рівень прояву матеріальних цінностей. Дослідження проводили на базі Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки та Луцького національного технічного університету. Рівень прояву громадської активності (чи пасивності) визначали за допомогою методики діагностики соціальної активності (шкали М. Левицької, адаптованої та модифікованої С. Чолій), яка містить шкали спонтанної та організаційної соціальної активності, адже громадську активність науковці розглядають як складник соціальної активності особистості. Подальше дослідження передбачало застосування комплексу психодіагностичних методик для вивчення ціннісно-мотиваційної сфери учасників громадського руху та громадсько пасивних студентів, а також

подальше їх порівняння. Результати досліджень показали, що для громадсько активних молодих людей характерне домінування розвивальних мотивів у структурі мотивації. Хоча серед споживацьких мотивів у структурі мотиваційного профілю також проявляються мотиви соціального статусу та спілкування, ступінь вираження матеріальних потреб суттєво не відрізняється в групах досліджуваних. У групі громадсько активної молоді серед головних потреб вагоме місце посідають потреби у визнанні, впливовості, самореалізації.

Ключові слова: соціальна активність, громадська активність, чинники громадської активності, ціннісно-мотиваційна сфера, громадських рух.

Mitlosh A. V. Motivational Determinants of Modern Students' Participation in the Social Movement: Psychological Aspects. The article analyzes and summarizes the main theoretical approaches in the study of motivation of students participating in the social movement, describes the features of the value-motivational sphere of students, outlines its latest changes towards reorientation to external (material) component, features the social activity of the individual. The results of the previous research, which justified the importance of self-respect motives and recognition of others, experience in organizational structure of the needs of members of NGOs, and noted the low level of display of wealth, are presented. The study was conducted at Lesya Ukrainka Eastern European National University and Lutsk National Technical University. The level of public display of activity (or inactivity) was determined using diagnostic techniques of social activity (M. Levytska scale adapted and modified by Cholii S.), which contains the scale of spontaneous and organized social activity. Further research involved complex psychodiagnostic methods for the study of value-motivational sphere of socially active and passive students and their comparison. The results showed that socially active young people are characterized by a dominance of developmental motives in the structure of motivation. Social status and communication motives are also evident among consumers' motivations in the structure of motivational profile. The degree of material needs expression were not significantly different in the groups studied. In the group of socially active youth the basic needs are: recognition, influence and self-realization.

Keywords: social activity, social activity factors, value-motivational sphere, public movement.

Митлош А. В. Мотивационные детерминанты участия современной студенческой молодежи в общественном движении: психологический аспект. В статье проанализированы и обобщены основные теоретические подходы к исследованию мотивации участия студенческой молодежи в общественном движении, охарактеризованы особенности ценностно-мотивационной сферы студентов, определены ее изменения в течение последних лет в направлении переориентации на внешнюю (материальную составляющую), раскрыты особенности социальной активности личности. Представлены результаты предыдущих исследований, в которых обосновывается значимость мотивов самореализации, уважения и признания окружающих, опыта организационной деятельности в структуре потребностей участников общественных организаций, а так-

же отмечается низкий уровень проявления материальных ценностей. Исследование проводилось на базе Восточнонационального университета имени Леси Украинки и Луцкого национального технического университета. Уровень проявления общественной активности (или пассивности) определялся с помощью методики диагностики социальной активности (шкалы М. Левицкой, адаптированной и модифицированной С. Чолий), которая содержит шкалы спонтанной и организационной социальной активности, ведь общественная активность рассматривается учеными как составляющая социальной активности личности. Дальнейшее исследование предусматривало применение комплекса психодиагностических методик для изучения ценностно-мотивационной сферы участников общественного движения и общественно пассивных студентов, а также дальнейшее их сравнения. Результаты исследований показали, что для общественно активных молодых людей характерным является доминирование развивающих мотивов в структуре мотивации. Хотя среди потребительских мотивов в структуре мотивационного профиля также проявляются мотивы социального статуса и общения. Степень выраженности материальных потребностей существенно не отличается в группах испытуемых. В группе общественно активной молодежи среди главных потребностей важное место занимают потребности в признании, влияния и самореализации.

Ключевые слова: социальная активность, общественная активность, факторы общественной активности, ценностно-мотивационная сфера, общественное движение.

Постановка наукової проблеми та її значення. Останні революційні події в Україні показали високу роль громадських рухів і об'єднань і їх вплив на політичні та суспільні процеси в країні. Задля захисту спільних інтересів, прав і свобод найбільш активні громадяни об'єднуються в громадські рухи та організації. Ці рухи й організації об'єднують людей різних професій, із різними цінностями, рівнем освіти, віком, статусом, матеріальними статками тощо. Цікаве й актуальне й на сьогодні з'ясування тих соціально-психологічних чинників, які власне детермінують таку форму активності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Досліджували різні аспекти проблеми участі особистості в громадському русі В. Бебик, В. Вербець, В. Васютинський, В. Гордієнко, А. Колодій, М. Левицька, Л. Найдьонова, С. Третяк, М. Слюсаревський, О. Соколова, Г. Хім'як, Л. Шангіна й ін. Дотичні до проблеми участі в громадських рухах дослідження групової політичної участі (Г. Алмон, Є. Головаха, Дж. Пауел, В. Степаненко, Н. Хазратова). Вивчали політичну активність особистості Г. Циганенко, Г. Дилигенський. Мотивацію участі в суспільних рухах досліджували Р. Тернер, Л. Кілліан. Проблемі участі в політич-

них та громадських організаціях приділяли значну увагу Л. Зурхер, С. Чолій, мотивації волонтерства як окремої форми участі в діяльності громадського сектора – Дж. Кларі, М. Снайдер, Л. Елісон й ін.

На думку Г. Циганенко [7], залученість молоді до мережі політичних і громадських організацій, ступінь їх впливовості на суспільні процеси та рівень довіри до них дуже низький.

У студентської молоді активність як природна здатність трансформується в соціальну систему потреб та інтересів. Соціальна активність реалізується в системі цільових установок, ціннісних орієнтацій, які визначають мотиваційну сферу особистості, спрямованість її інтересів, вибір способів діяльності для задоволення потреб [3, с. 176].

Нинішні соціологічні дослідження засвідчують, що останнім часом більшість молодих людей починає переорієнтовуватися на матеріальні цінності. Їх передовсім приваблюють гроші, заробітки, бізнес, участь в управлінських структурах. Водночас можна спостерігати також і тенденцію росту інтенсивних духовних пошуків, орієнтації на істинні цінності, що проявляється в збільшенні інтересу до світової культури, історії своєї сім'ї, народу [2, с. 28].

Процес зміни ціннісних орієнтацій безпосередньо пов'язаний зі змінами в економічній, культурній, політичній, інших сферах суспільного життя певної країни. «Не спрацьовують» колективістські ідеали (усе більше – індивідуалістичні); стала непрестижною низка професій, яких раніше поважали й вважали суспільно корисними. Відтак стає очевидним розрив між поколіннями теперішнього суспільства. Згідно з дослідженнями основні пріоритети нинішньої молоді – добробут, кар'єра, фінансова незалежність від старших, сім'я, свобода [6, с. 230].

Потреба й ступінь залученості до суспільно-політичного життя залежать і від конкретної ситуації в країні, особливостей політичної системи та культури, і від самої людини. Політично активній особистості характерна, на думку Г. Дилигенського, «здатність почуватися самодостатньою та автономною, потреба конструктивної взаємодії з іншими особистостями заради спільних цілей, інтересів, цінностей, а також здатність підпорядковувати свої власні інтереси та способи їх досягнення загальному благу» [1].

Г. Циганенко вважає, що, крім вивчення соціально-політичної ситуації, у якій відбувається становлення молоді як майбутнього ак-

тора політичних стосунків, т. зв. зовнішніх умов, які впливають на участь молоді, можна визначити і внутрішні, якими наділена сама особистість (стать, вік, соціальний статус, певні особистісні, соціально-психологічні чинники й характеристики) [7].

С. Чолій [8, с. 210], аналізуючи роль потреб у структурі мотивації участі молоді в громадських організаціях, указує на вирішальну роль соціальної активності особистості.

М. В. Колесникова [3] зазначає, що соціальна активність особистості – джерело бурхливих соціальних змін у суспільстві. На думку дослідниці, зростання соціальної активності особистості безпосередньо залежить від соціальної культури, яка проявляється в особливій спрямованості ставлення, яке характеризується позицією особистості, її установками, цілями та цінностями, способами їх реалізації. Окрім того, той або той рівень соціальної активності залежить від співвідношеннями між обов'язками особистості в суспільстві й суб'єктивними установками на діяльність. Показники сформованості соціальної активності особистості на певному етапі її розвитку – зміна мотивації, спрямованість цієї мотивації на задоволення потребами в соціально значущій діяльності й соціально цінному обміні.

Дослідження С. Чолій показали, з одного боку, що матеріальні потреби й потреба безпеки вищі в групі молоді, яка не бере участі в діяльності громадських організацій, а отже в цій групі досліджуваних, за А. Маслоу, домінують потреби дефіциту [8, с. 212]. Авторка припускає, що високий рівень актуальності матеріальних потреб – своєрідна перешкода до залучення в громадське життя, адже громадську діяльність, зазвичай, сприймають як неприбуткову. З іншого боку, дефіцит матеріальних ресурсів скеровує діяльність людини більше в професійну сферу чи у сферу праці, основного джерела забезпечення себе та збагачення. Така спрямованість вочевидь не залишає часу на залучення чи принаймні зацікавлення життям громади. Велика вага матеріальних потреб нинішньої молоді ймовірно є продуктом передусім суспільства, у якому вона живе, адже престижно «щось мати», а не «комусь віддавати».

Дослідження ціннісних орієнтацій молоді Л. Добровольської, І. Третьякової, А. Шамне, Т. Фляги виявили, що матеріальні цінності займають ключові позиції в системі ціннісних орієнтацій молоді [5; 9]. Тому не дивно, що рівень громадської залученості молоді в сучасному українському суспільстві такий низький.

С. Чолій з'ясувала, що рівень прояву потреб визнання й самоактуалізації в громадсько активних молодих людей вищий, ніж в неактивних, що засвідчує вагомішу роль саме вищих (соціальних) потреб у структурі мотиваційної сфери громадсько активної молоді. Оскільки потреби поваги та визнання мають подвійний характер, залучення в громадське життя та високу соціальну активність молоді передусім можна пояснити як прагнення здійснювати суспільно корисну діяльність для підвищення рівня поваги до себе та визнання інших [8, с. 212–213].

Потребу самореалізації більшість дослідників соціальної активності людей визнають найбільш важливою в структурі їхньої мотиваційної сфери. А. Маслоу вважав потребу самореалізації основою росту й розвитку людини [4]. Дослідження С. Чолій показали, що в учасників громадських організацій значно вищий рівень потреби самореалізації. Це, на думку авторки, засвідчує, що джерело власного розвитку, реалізації здібностей, досягнення цілей ці молоді люди вбачають у громадській діяльності. Участь молоді в діяльності громадських організацій – спосіб її соціальної самореалізації [8].

Цей результат підтверджує припущення М. Левицької про існування т. зв. «загального синдрому активності», за допомогою якого дослідниця намагалася пояснити заангажованість соціально активних людей і в інші сфери суспільного життя – не лише соціальній, а отже причиною такої високої активності людини є саме велика потреба самореалізації.

С. Чолій зазначає, що потреба самоактуалізації спонукає до організованої соціальної активності (зокрема діяльності в громадських організаціях) лише тих людей, яких характеризує високий рівень пошуку емоційної активації, тобто вони прагнуть нових вражень й емоційно насиченого життя.

Отже, останнім часом більшість молодих людей переорієнтовується на матеріальні цінності. Вагомість ролі зовнішньої мотивації (її матеріального складника) доведено в багатьох наукових дослідженнях. Така зміна ціннісно-мотиваційних особливостей значної частини молодих людей вочевидь не могла не вплинути й на зміну спонукальних чинників громадської активності. Отож можна припустити, що значний відсоток молоді проявляє такий різновид соціальної активності, зокрема й для задоволення матеріальних потреб. Водночас більшість досліджень показує, що матеріальні потреби учасників

громадських організацій досить низькі. Натомість значну увагу вони зосереджують на високому прояві мотивів самореалізації, поваги та визнання інших осіб, досвіду організаційної діяльності. А от цінність влади характерна для осіб із високою потребою визнання й не характерна для тих, хто керується потребою самоактуалізації.

Отож вважаємо за потрібне уточнити й поглибити теперішні наукові положення мотивації громадської активності молоді, виявити її особливості на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства.

Мета статті – теоретико-емпіричний аналіз мотиваційних детермінант участі сучасної студентської молоді в громадському русі, що передбачає розв'язання таких завдань: здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми мотиваційних чинників участі сучасної молоді в громадському русі; емпірично дослідити особливості мотивації участі сучасної студентської молоді волинського регіону в громадському русі.

Методи та методики дослідження. Для реалізації поставлених завдань дослідження використано такі методи: теоретичні (аналіз проблеми на підставі вивчення наукової літератури – порівняння, абстрагування, систематизація й узагальнення отриманої наукової інформації); емпіричні (комплекс психодіагностичних методик) – методика діагностики соціальної активності (шкала М. Левицької, адаптована й модифікована С. Чолій), методика діагностики вольових особливостей особистості М. В. Чумакова, методика «Діагностика мотиваційної структури особистості В. Мільмана», методика виявлення переважальних (домінуювальних, значущих) цінностей С. Шварца, методика діагностики ступеня задоволеності основних потреб В. В. Скворцова. Оскільки отримані результати досліджуваних параметрів мали нормальний розподіл, то для встановлення наявності значущих відмінностей між досліджуваними двох незв'язаних вибірок було застосовано метод статистичної обробки даних – *t-критерій Ст'юдента* (незв'язані вибірки різних обсягів), а для з'ясування взаємозв'язку між шкалами психодіагностичних методик – метод *кореляції Пірсона*.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вибірку дослідження склали студенти денної та заочної форм навчання Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Луцького національного технічного університету. Загальна кількість досліджуваних – 77 осіб віком 18–26 років.

Методику *діагностики соціальної активності* (шкала М. Левицької, адаптована й модифікована С. Чолій) застосували для з'ясування участі/неучасті опитуваних у громадських рухах. Досліджуваним пропонували вибрати з переліку видів соціальної активності ті види, у яких вони будь-коли брали участь (кожен вибір оцінювався одним балом).

Під час аналізу результатів дослідження звертали увагу на змістове наповнення відповідей у виявлених рівнях спонтанної й організаційної соціальної активності, оскільки не всі прояви соціальної активності стосуються саме громадянської та громадської активності. Громадську активність науковці трактують як складник соціальної активності особистості. Окрім того, звертали увагу на конкретні форми прояву громадської та громадянської активності. Адже не кожен прояв громадянської активності є участю в громадському русі (наприклад голосування під час політичних виборів – прояв громадянської активності, проте не участь у громадському русі).

Так, позиції 1–6 (підписання петицій, організація демонстрації чи акції протесту, участь в акції протесту, діяльність на користь місця проживання, діяльність на користь місця праці, волонтерська праця), а також 9 (діяльність на користь свого міста, селища, села), 10 (інші форми спонтанної соціальної діяльності, що не вказані) у блоці спонтанної соціальної активності та позиції 1–3 (належність до політичних партій, належність до професійних асоціацій, праця в структурах самоврядування), 8 (належність до громадських організацій), 10 (участь в інших організаціях) у блоці організаційної соціальної активності *різні форми прояву участі в громадському русі*. Водночас інші позиції не стосуються власне громадського руху, хоч і є проявом соціальної активності особистості.

Перед початком проведення дослідження за цією методикою також просили досліджуваних указувати, у якій саме формі проявлялася спонтанна соціальна активність 4, 5, 9 (діяльність на користь місця проживання, діяльність на користь місця праці, діяльність на користь свого міста, селища, села), оскільки нас цікавив характер її прояву. Наприклад, акцію «Зробимо Волинь чистою», яка проходить щороку в рамках Всеукраїнської акції можна вважати участю в громадському русі, а участь у розчищенні прибудинкової території від снігу – ні.

За результатами дослідження розподілили досліджуваних на дві умовні групи: група громадсько активної молоді (з середнім і високим

рівнями прояву соціальної активності, яку характеризували позиції громадської та громадянської активності); група громадсько пасивної молоді (з низьким та середнім рівнями прояву соціальної активності, яка характеризувалася здебільшого іншими формами прояву соціальної активності).

Відсотковий розподіл результатів показав, що 48,05 % досліджуваних має високий і середній рівні прояву соціальної активності (громадсько активна молодь). Решта, 51,95 % досліджуваних, увійшла до групи громадсько пасивної молоді й отримала за результатами методики низькі та середні показники соціальної активності

У групі громадсько активної молоді прояви спонтанної соціальної активності дещо вищі, ніж прояви організаційної соціальної активності. У блоці спонтанної соціальної активності досліджувані, які отримали високі бали, обирали такі позиції:

- *із числа тих, що належать до форм прояву участі в громадському русі*, – підписання петицій, організація демонстрації чи акції протесту, участь в акції протесту, діяльність на користь місця проживання, діяльність на користь місця праці, волонтерська праця;
- *серед інших форм прояву активності* – голосування під час політичних виборів, висування своєї кандидатури на посади в місцевих та державних органах влади.

Серед проявів організаційної соціальної активності найчастіше досліджувані цієї групи обирали належність до політичних партій, працю в структурах самоврядування, належність до громадських організацій, що є проявом участі в громадському русі, а також участь у виборчих комітетах і комісіях, участь у батьківських комітетах, що є проявом соціальної активності.

Досліджувані, які ввійшли до групи громадсько пасивної молоді, з першого блоку методики обирали позиції голосування під час політичних виборів, діяльність на користь місця праці (яка здебільшого не стосувалися громадського руху). З другого блоку – участь в товариствах за інтересами, у парафіяльних чи прицерковних організаціях, у батьківських, будинкових комітетах.

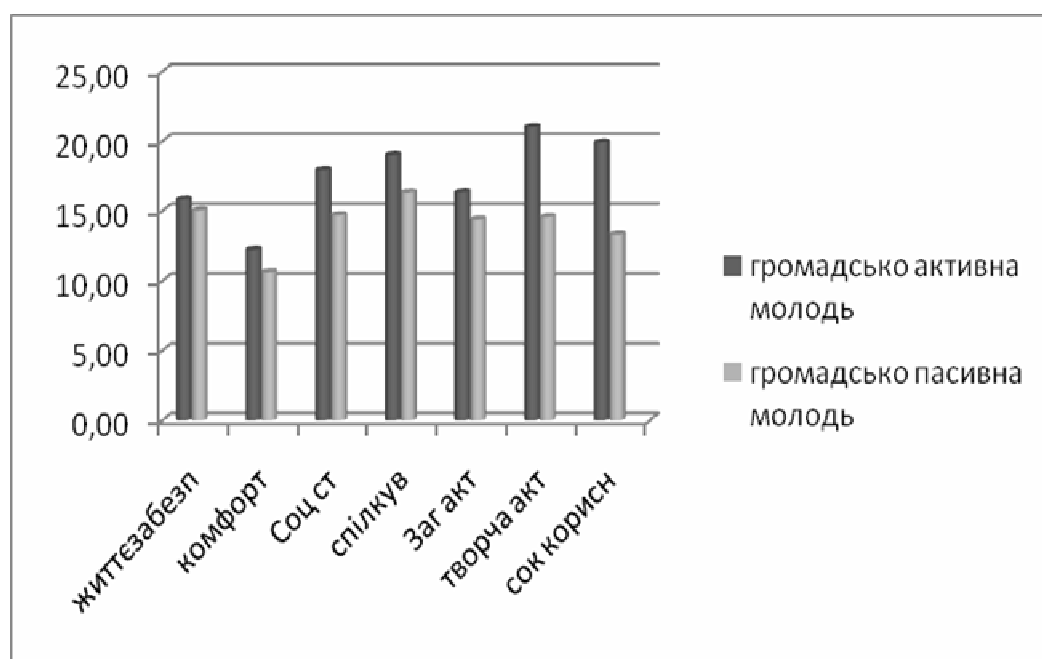
Аналіз результатів також засвідчив, що досліджувані, члени громадських організацій або партійних структур, проявляють значно вищу активність (середній і високий рівні), ніж інші опитувані. Такі ж результати дослідження отримала С. Чолій під час дослідження ціннісно-

мотиваційних особливостей соціальної активності молоді [8]. Молодь, яка потрапила в групу громадсько пасивної, не бере участі в діяльності громадських та партійних організацій.

Поділ досліджуваних на дві умовні групи дасть нам змогу проаналізувати особливості ціннісно-мотиваційної сфери громадських активістів і виявити мотиваційні чинники їхньої участі в громадському русі.

За результатами *методики діагностики вольових особливостей особистості М. В. Чумакова* можна зробити такий висновок: громадським активістам, на відміну від громадсько пасивної молоді, більшою мірою притаманні енергійність ($t_{кр.} = 2,08$, за $p < 0,05$); самостійність (свобода дій, незалежність) ($t_{кр.} = 4,29$, за $p < 0,001$); рішучість і впевненість ($t_{кр.} = 3,97$, за $p < 0,001$); ініціативність (впливовість, далекоглядність, домінантність) ($t_{кр.} = 4,27$, за $p < 0,001$), що й може комплексно з іншими індивідуальними особливостями спонукати цих досліджуваних до участі в громадських рухах.

Проаналізуємо результати застосування методики «Діагностика мотиваційної структури особистості» В. Мільмана (рис. 1).

Рис. 1. Порівняльна гістограма середніх значень мотиваційного профілю в 1-й та 2-й групах досліджуваних (за методикою В. Мільмана)

Для громадсько активних молодих людей, на відміну від тих досліджуваних, які не беруть участі в громадських рухах, характерна робоча спрямованість (розвивальні мотиви) в структурі мотивації («творча активність» $t_{кр.} = 6,30$, за $p < 0,001$; «соціальна корисність»

$t_{кр.} = 6,47$, за $p < 0,001$). Громадсько активна молодь прагне робити добрі справи на користь інших, громадські справи, виконувати відповідальну роботу, бути корисними, служити спільній справі. Для активістів важливіші отримання нових знань, прояв винахідливості, отримання задоволення від процесу виконання праці, надання переваги роботі творчого характеру, власні творчі досягнення. Також важливе відкриття чогось нового, орієнтація на ділове спілкування (переговори, виступи, обговорення). Вони прагнуть постійно підвищувати свою кваліфікацію, проявляють громадську активність, для них важливий високий професійний рівень. Хоча серед споживацьких мотивів у структурі мотиваційного профілю також проявляються мотиви «соціального статусу» ($t_{кр.} = 3,20$, за $p < 0,01$) та «спілкування» ($t_{кр.} = 2,59$, за $p < 0,05$). А отже, й до участі в громадських рухах вони долучаються зокрема й для ділового спілкування, задоволення пізнавальних потреб, особистісного та професійного самовдосконалення, прояву громадянської позиції, а також задля досягнення успіху, авторитету, визнання й розширення кола друзів.

Результати, отримані за методикою діагностики ступеня задоволеності основних потреб В. В. Скворцова, показали, що потреби у визнанні ($t_{кр.} = 7,46$, за $p < 0,001$) та самовираженні ($t_{кр.} = 2,30$, за $p < 0,05$) із-поміж інших чинників є спонукальними до участі в громадських рухах. Окрім того, в учасників громадських рухів більшою мірою задоволені соціальні потреби ($t_{кр.} = -7,45$, за $p < 0,001$), аніж у громадсько пасивних молодих людей. За шкалою «матеріальні потреби» (у сумі всіх потреб, які входять до шкали) не виявлено суттєвих відмінностей між групами, проте за однією з потреб, а саме «забезпечити собі матеріальний комфорт» ($t_{кр.} = 2,64$, за $p < 0,01$) було виявлено переважання її значущості у групі громадських активістів.

Для з'ясування взаємозв'язку вольових особливостей із потребами й мотивами громадсько активної молоді застосували метод **кореляції Пірсона**. Визначили такі кореляційні зв'язки:

- між шкалами «самостійність» і «займатися справою, яка поглинає, вимагає повної віддачі» ($r_{xy} \approx 0,439$, за $p < 0,01$); «самостійність» і «творча активність» ($r_{xy} \approx 0,331$, за $p < 0,05$); «самостійність» та «потреба в самовираженні» ($r_{xy} \approx 0,440$, за $p < 0,01$);
- між шкалами «наполегливість» і «займатися справою, яка поглинає» ($r_{xy} \approx 0,371$, за $p < 0,05$); «наполегливість» та «потреба в самовираженні» ($r_{xy} \approx 0,362$, за $p < 0,01$);

- між шкалами «ініціативність» і «творча активність» ($r_{xy} \approx 0,335$, за $p < 0,05$);
- між шкалами «рішучість» і «соціальна корисність» ($r_{xy} \approx 0,391$, за $p < 0,05$).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Джерелом задоволення низки потреб особистості є її соціальна активність, зокрема спонтанна й організована, проявом якої є громадська діяльність. Громадсько активна молодь більшого значення надає таким цінностям, як відважність, свобода дій і думок, незалежність (довіра до себе, вибір власних цілей й інтересів), креативність (унікальність, уява), різноманітне та бурхливе життя, а також меншого значення надає розвагам (приємність). Для громадсько активних молодих людей характерне домінування розвивальних мотивів у структурі мотивації, хоча серед споживацьких мотивів у структурі мотиваційного профілю також проявляються мотиви соціального статусу та спілкування. Ступінь вираження матеріальних потреб суттєво не відрізняється в групах досліджуваних. У групі громадсько активної молоді серед головних потреб вагоме місце посідають потреби у визнанні, впливовості, самореалізації.

Перспективу подальших розвідок у цьому аспекті вбачаємо в глибшому вивченні мотиваційних детермінант прояву громадської активності молоді, а також розширенні вікового діапазону досліджуваних і порівняльному аналізі чинників їхньої активності; у виробленні рекомендацій та програми розвитку ціннісно-мотиваційної сфери сучасної молоді.

Література

1. Дилигенский Г. Г. Что мы знаем о демократии и гражданском обществе? / Г. Г. Дилигенский // Pro et Contra. – 1997. – № 2. – С. 87–97.
Dilihenskii H. H. Chto my znaiem o demokpatii y hpazhdanskom obshchestve? [What do we know about democracy and civil society?] / H. H. Dilihenskii // Pro et Contra. – 1997. – № 2. – С. 87–97.
2. Драч С. В. Ціннісні орієнтації студентської молоді українського суспільства: сутність та динаміка [Електронний ресурс] / С. В. Драч ; Хмельн. ін-т соц. технологій ВМУРоЛ «Україна». – Режим доступу : http://hist.km.ua/uploads/file/visnik/2010_2/10dsvssd.pdf
Drach S. V. Tsinnisni oriientatsii studentskoi molodi ukrainskoho suspilstva: sutnist ta dynamika [Values of students in Ukrainian society: nature and dynamics] [Elektronnyi resurs] / S. V. Drach ; Khmeln. in-t sots. tekhnolohii VMURoL "Ukraine". – Rezhym dostupu : http://hist.km.ua/uploads/file/visnik/2010_2/10dsvssd.pdf

3. Колесникова М. В. Педагогические исследования в области социальной активности личности [Электронный ресурс] / М. В. Колесникова // Педагогика и психология. – 2006. – С. 176–178. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-issledovaniya-v-oblasti-sotsialnoy-aktivnosti-lichnosti>
Kolesnikova M. V. Pedagogicheskiye issledovaniia v oblasti sotsyalnoi aktivnosti lichnosti [Pedagogical research in the field of individual social activity] [Elektronnyi resurs] / M. V. Kolesnikova // Pedagogika i psikhologiya. – 2006. – S. 176–178. – Rezhym dostupa : <http://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-issledovaniya-v-oblasti-sotsialnoy-aktivnosti-lichnosti>
4. Маслоу А. Мотивация и личность. – 3-е изд. / А. Маслоу. – СПб. : Питер, 2008. – 352 с.
Maslou A. Motivatsiia i lichnost [Motivation and personality]. – 3-e yzd. / A. Maslou. – SPb. : Pyter, 2008. – 352 s.
5. Третякова І. Трансформація ціннісних орієнтацій студентів у контексті сучасного українського державотворення / І. Третякова, Л. Добровольська, К. Коник // Психологічні науки : зб. наук. пр. / Бердян. держ. пед. ун-т, Ін-т психології ім. Г. Костюка АПН України. – Бердянськ : [б. в.], 2006. – № 3. – С. 179–184.
Tretiakova I. Transformatsiia tsinnisnykh oriientatsii studentiv u konteksti suchasnoho ukrainskoho derzhavotvorennia [Transformation of value orientations of students in the context of contemporary Ukrainian state building] / I. Tretiakova, L. Dobrovolska, K. Konyk // Psykholohichni nauky : zb. nauk. pr. / Berdian. derzh. ped. un-t, In-t psykholohii im. H. Kostiuka APN Ukrainy. – Berdiansk : [b. v.], 2006. – № 3. – S. 179–184.
6. Целякова О. М. Духовна цінність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві / О. М. Целякова // Гуманіт. вісн. ЗДІА. – 2009. – Вип. 38. – С. 222–233.
Tseliakova O. M. Dukhovna tsinnist i tsinnisni oriientatsii studentskoi molodi Ukrainy v transformatsiinomu suspilstvi [Spiritual value and value orientations of Ukraine student youth in transformational society] / O. M. Tseliakova // Humanit. visn. ZDIA. – 2009. – Vyp. 38. – S. 222–233.
7. Циганенко Г. Чинники схильності молоді до участі в політичних організаціях [Електронний ресурс] / Г. Циганенко // Соціальна психологія : наук. журн. / за ред. Ю. Ж. Шайгородського. – 2012. – № 4 (54). – Режим доступу : <http://politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=71&c=1653>
Tsyhanenko H. Chynnyky skhylnosti molodi do uchasti v politychnykh orhanizatsiiah [Youth predisposition factors of participation in political organizations] [Elektronnyy resurs] / H. Tsyhanenko // Sotsialna psykholohiia : nauk. zhurn. / za red. Yu. Zh. Shaihorodskoho. – 2012. – № 4 (54). – Rezhym dostupu : <http://politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=71&c=1653>
8. Чолій С. Потреби у структурі мотивації участі молоді в діяльності громадських організацій / С. Чолій // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. : Філософія. – 2011. – Вип. 14. – С. 209–217.

Cholii S. Potreby u strukturi motyvatsii uchasti molodi v diialnosti hromadskykh orhanizatsii [Needs in the motivation structure of youth participation in public organizations activities] / S. Cholii // Visn. Lviv. un-tu. Ser. : Filosofia. – 2011. – Vyp. 14. – S. 209–217.

9. Шамне А. Психологічні особливості формування та розвитку ціннісних орієнтацій сучасної молоді [Електронний ресурс] / А. Шамне, Т. Фляга // Інтегративний характер ціннісних вимірів освіти в стандартах Болонського процесу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 трав. 2008 р., м. Бердянськ). – Режим доступу : <http://www.bdpu.org/scientific_published/conf_2008/articles/Section_1/Shamne.doc/view>

Shamne A. Psykholohichni osoblyvosti formuvannia ta rozvytku tsinnisnykh oriiantatsii suchasnoi molodi [Psychological peculiarities of formation and development of value orientations of contemporary youth] [Elektronnyy resurs] / A. Shamne, T. Flyaha // Intehratyvnyi kharakter tsinnisnykh vymiriv osvity v standartakh Bolonskoho protsesu : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (21–22 trav. 2008 r., m. Berdiansk). – Rezhym dostupu : http://www.bdpu.org/scientific_published/conf_2008/articles/Section_1/Shamne.doc/view

УДК 159.98:316.362:376-058.68

М. І. Мушкевич

Received February 02, 2015;

Revised March 12, 2016;

Accepted April 26, 2016.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СІМ'Ї З ПРОБЛЕМНОЮ ДИТИНОЮ

У статті схарактеризовано основні підходи до особливостей міжособистісної взаємодії в сім'ї, яка має проблемну дитину. Виявлено особливості шлюбних стосунків, батьківського ставлення, взаємодію сиблінгів у таких сім'ях. Досліджено, що в більшості сімей спостерігається низка особливостей міжособистісної взаємодії, а саме: потреба об'єднати сім'ю, труднощі в контактах із сім'єю, тривога, незахищеність, холодність взаємин, тривожність, невпевненість, негативний емоційний зв'язок у сім'ї, роз'єднаність, поверхневі емоційні контакти членів сім'ї із зовнішнім світом, неспокій щодо сімейної ситуації, інтровертованість, психологічна слабкість членів сім'ї. У процесі батьківсько-дитячих взаємин переважають негармонійні типи міжособистісної взаємодії, які розділилися на три групи: 1) батьки поводять себе занадто авторитарно щодо дитини, вимагаючи від неї безумовної слухняності, установлюючи їй суворі дисциплінарні рамки, нав'язують дитині свою волю, не враховують її власних